

Akif Musayev

Azərbaycan Respublikası
Vergilər Nazirliyinin
Vergi siyasəti və strateji araşdırmalar
Baş İdarəsinin rəisi

Vergi harmonizasiyası

Dünyada gedən inteqrasiya proseslərinin sürətləndiyi, ölkələr arasında iqtisadi əlaqələrin genişləndiyi bir dövrdə kapitalın və işçi qüvvələrinin azad yerdəyişməsinə əlverişli şəraitin yaradılması üçün bu sahədə hüquqi münasibətləri tənzimləyən milli qanunvericiliklərin, o cümlədən vergi sistemlərinin harmonizasiyası vacib şərtlərdən biridir. Vergi sistemlərinin harmonizasiya olunması ayrı-ayrı dövlətlərin vergi qanunvericiliyi aktlarının uyğunlaşdırılması prosesindən ibarətdir. Bu proses vergilərin unifikasiyasını, müxtəlif beynəlxalq qurumlara daxil olan ölkələrin vergi sistemlərinin qarşılıqlı fəaliyyətini və vergi siyasətlərinin koordinasiya olunmasını əhatə edir.

Harmonizasiya prosesləri dövlətlərin qarşılıqlı inteqrasiyasının müəyyən mərhələsində müvafiq sahənin hüquqi münasibətlərini tənzimləyən ümumi kursun müəyyən edilməsi məqsədini daşıyaraq aşağıdakı prinsiplər əsasında həyata keçirilir:

- hüquqi tənzimləmələrin uyğunlaşdırılması;
- harmonizasiya olunmuş aktların sinxron şəkildə qəbul olunması;
- harmonizasiya mərhələlərinin ardıcılığı;
- beynəlxalq müqavilələrin milli qanunvericilik aktlarına münasibətdə üstünlüyü.

Beynəlxalq aləmdə vergilərin harmonizasiyası prosesinin sürətlənməsi, demək olar ki, keçən əsrin ikinci yarısına təsadüf edir. Həmin dövrdən başlayaraq, bazar iqtisadiyyatı inkişaf etmiş bir sıra ölkələrdə kapital yığılmasının sürətləndirilməsinə, investisiya və innovasiya üçün əlverişli şəraitin yaradılmasına, sahibkarlıq fəaliyyətinin stimullaşdırılmasına yönəldilmiş vergi islahatları həyata keçirilmişdir. İslahatlar iki əsas istiqamətdə aparılmışdır. Həmin istiqamətlərə uyğun islahat aparmış ölkələri iki qrupa bölmək olar. Birinci qrupa daxil olan ölkələrdə vergi islahatları əsasən birbaşa vergilərin təkmilləşdirilməsi istiqamətində həyata keçirilmişdir. Bu qrupa ABŞ, Avstriya və Yaponiya aiddir. İkinci qrupa Avropa İttifaqına daxil olan ölkələr aid edilir ki, burada vergi islahatları əsasən dolayı vergilərin təkmilləşdirilməsini əhatə etmişdir.

Avropa ölkələrinin vergi sistemlərinin uyğunlaşdırılması məsələləri ilk dəfə olaraq 25 may 1957-ci ildə imzalanmış Roma müqaviləsində öz əksini tapmışdır. Birinci mərhələdə vergilərin harmonizasiyası yalnız Gömrük İttifaqına daxil olan ölkələrə aid edilmişdir. Sonradan ikiqat vergitutmanın aradan qaldırılması, rezidentlərlə qeyri-rezidentlər arasında diskriminasiyaya yol verilməməsi məsələlərinin həlli istiqamətində tədbirlər görülməklə Avropa İttifaqı çərçivəsində vahid vergi rejimi tətbiq edilən ərazilərin yaradılması fikirləri meydana çıxmışdır. Bunlara nail olunması üçün Avropa İttifaqına daxil olan ölkələrin vergi siyasətlərinin üç əsas prinsipi müəyyən edilmişdir. Bunlara milli vergi siyasətinin malların sərbəst hərəkətinə maneçilik törətməməsi, insanların azad yerdəyişməsinə təmin etməsi və Avropa İttifaqı siyasətinin əsas istiqamətlərinə zidd olmaması prinsipləri aid edilir.

1990-cı illərdən başlayaraq Avropa İttifaqına daxil olan ölkələrdə ƏDV-nin tətbiqi mexanizminin uyğunlaşdırılması prosesinə başlanılmışdır. Bu proses, əsasən, idxal-ixrac əməliyyatlarında ƏDV-nin eyni prinsip əsasında hesablanması və vergi dərəcələrinin uyğunlaşdırılmasını əhatə edir.

Hazırkı dövrdə Avropa İttifaqının vergi siyasətini nizamlayan əsasnamə Avropa İttifaqı Şurasının və Avropa Parlamentinin direktivlərindən, rəqlamentlərindən və ayrı-ayrı qərarlarından ibarətdir. Məsələn, Avropa İttifaqının direktivlərinə görə, İttifaqa üzv olan ölkə tərəfindən digər üzv ölkənin məhsulunun öz ölkəsində tətbiq olunan vergi dərəcəsi ilə yüksək dərəcə ilə vergiyə cəlb edilməsi yolverilməzdir. Yaxud direktivdə göstərilir ki, üzv ölkə öz məhsullarının dolayısı müdafiə olunması məqsədilə digər üzv ölkənin məhsulunu daxili vergilərə cəlb etməməlidir. Ən əsası isə odur ki, Avropa İttifaqına daxil olan ölkələrin vergi sistemlərinin harmonizasiya olunması üzv

dövlətlərin birgə razılığı əsasında həyata keçirilir. Bunlarla yanaşı, Avropa İttifaqına daxil olan üzv ölkələrin vergi sistemlərinin bəzi özünəməxsus xüsusiyyətləri İttifaq daxilində gedən harmonizasiya prosesini bir qədər çətinləşdirir. Məsələn, Fransa qanunvericiliyinə əsasən, digər Avropa ölkələrindən fərqli olaraq bu ölkənin vergi rezidenti yalnız Fransadakı fəaliyyətindən əldə etdiyi mənfəətdən vergi verə bilər. Bundan əlavə, İttifaqın bəzi ölkələrində əməkhaqqından tutulan sosial sığorta ayırmaları ilə yanaşı, əməkhaqqı vergisi adlanan bir vergi növü də tətbiq edilir.

Başqa bir problem fiziki şəxslərin faiz gəlirlərinin vergiyə cəlb olunmasının tənzimlənməsi ilə bağlıdır. Demək olar ki, bu vergi üzrə harmonizasiyanın aparılması müəyyən dərəcədə mürəkkəbdir. Belə ki, bu sahədə uyğunlaşmanın ifrat dərəcədə aparılması investisiyaların Avropa İttifaqından digər ölkələrə axımına gətirib çıxara bilər. Bunun da nəticəsində üzv ölkələrdə vergi daxilolmaları əsassız olaraq azalmalı olacaqdır. Bundan əlavə, harmonizasiyanı mürəkkəbləşdirən amillərdən biri də odur ki, bu prosesdə ölkələr milli qanunvericiliklərinin müstəqilliyini maksimum qorumağa çalışırlar.

Yuxarıda qeyd olunanlar belə bir nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, ölkələr arasında kapitalın, işçi qüvvəsinin sərbəst yerdəyişməsi, iqtisadi əməkdaşlığın daha da inkişafı üçün ölkələrin vergi siyasətlərinin harmonizasiyası elə optimal səviyyədə aparılmalıdır ki, bunlar şəffaflığın, ölkələrin könüllülüyünün və müstəqilliyinin qorunması prinsiplərinə xələl gətirməsin.